

Василь Биков: шляхами мужності і слави

(до 75-річчя визволення Кіровоградщини від фашистських окупантів)

Січневі дні пам'ятні жителям Кіровоградської області тим, що саме в перші дні нового 1944-го року тяжко, ціною великої крові визволялася наша земля від фашистської окупації. Згадаймо людину, яка брала участь в тих боях у свої 20 лейтенантських літ.

Василь Володимирович Биков – білоруський письменник. Народився 19 червня 1924 року у селі Бички Ушацького району Вітебської області Білорусі. Проте доля міцно пов'язала його з Україною. Залишивши через нестатки скульптурне відділення художнього училища, він їде до Шостки на Сумщині навчатися на бетоняра і арматурника.

З перших днів нападу Німеччини на Радянський Союз юнак копає протитанкові рови на оборонних роботах. Потім – офіцерське піхотне училище в Саратові, і ось уже як командир взводу 339-го стрілецького полку 111-ї стрілецької дивізії лейтенант Василь Биков приймає участь в кровопролитних сіневих боях під Кіровоградом, де, як зазначав Биков, загинув майже весь його батальйон, можливо, навіть і весь полк. У цьому бою він сам ледве не загинув у двобої з німецьким танком, який пройшов за кілька сантиметрів від лейтенанта-гармаша, втоптавши в сніг своїми гусеницями поли його простріленої шинелі. Кинувши гранату під танк, його врятував лейтенант Петро Миргород. Ще мить – і не була б окопна правда Василя Бикова трансформована в його твори, не відкрилася б людству правдива сторона війни.

Непритомного, обмороженого Бикова знайшли в траншеї, місцями заваленій землею, яка, однак, врятувала йому життя, і відправили до військового госпіталю в Олександрії.

Про воєнну зиму під Кіровоградом, про свій батальйон, оточений німцями в холодному кукурудзяному полі біля Северинки, про невидиму окові моральну «лінію фронту», що жорстоко розділяє людей, які воюють начебто по один бік, він написав у повісті «Мертвим не болить».

Цей автобіографічний і трагічно-правдивий твір довгий час не знаходив відповідної оцінки – таке бачення війни не входило в ідеологічні й літературні рамки доби «розквіту соціалізму». Але письменник виконав свій громадянський обов'язок перед загиблими у тому великому бою під Северинкою, в тому числі – перед лейтенантом Петром Миргородом, який, врятувавши життя Василю Бикову, навіки залишився в братській могилі. В українському перекладі повість з'явилася лише в 1990 році.

У багатьох своїх творах письменник описує епізоди звільнення Кіровоградщини, наводить конкретні назви населених пунктів: Кіровоград, Лелеківка, Велика Северинка, Грузьке, Знам'янка, Олександрія. Як відмічав сам автор, про українську землю, її людей у нього залишилися найкращі враження.

Після одужання лейтенант Биков повернувся на передову і пройшов бойовий шлях аж до Австрії. По закінченні війни ще 10 років залишався кадровим офіцером. У середині 50-х років ХХ ст. почав працювати журналістом в газеті «Гродненська правда», однак незабаром був знову покликаний в армію і служив в одному з далеких гарнізонів на Курилах.

У 1978 році Василь Биков переїхав до Мінська – столиці Білорусі. Був членом Співки письменників СРСР, секретарем Гродненського відділення Співки письменників БРСР, обрався депутатом Верховної ради республіки.

Літературне досягнення Бикова лежить у його реалістичних, хоча із ліризмом, описах битв Другої світової війни, переважно з невеликою кількістю персонажів, які стикаються з моральними дилемами як стосовно їхніх ворогів, так і у межах власного Радянського світу, обтяженого ідейно-політичними обмеженнями. Твори письменника не

відповідали офіційній версії війни. Це привело до звинувачень у «брехливому гуманізмі» від деяких червоноармійських генералів. Його проза – це сувора правда про минулу війну, та сама правда, яку, кажучи словами Костянтина Симонова, до кінця не знає ніхто – знає тільки народ своєю колективною пам'яттю. Проте й пам'ять, коли не відбита у слові, з часом згасає.

І все ж, письменника цікавила не війна сама по собі, а людина у виняткових обставинах, її внутрішня сила чи безсилля. В одному інтерв'ю Василь Биков сказав: «Мене цікавить у першу чергу не сама війна, навіть не її побут і не технологія бою, хоча все це для мистецтва теж важливо і цікаво, але головним чином моральний світ людини, можливості її духу». Письменник вважав, що література повинна повсякчас бити у свої дзвони, збуджуючи в людях потребу у високій духовності.

Биков – один з авторів, якими найбільше захоплювалися у колишньому Радянському Союзі.

У 1980 році він був нагороджений почесним званням Народного Автора Білорусі. Василь Володимирович виявляв свою активну громадянську позицію щодо незалежності Білорусі та її національного відродження. У 1988 році він став одним із засновників опозиційного народного фронту Білорусі. З 1990 по 1993 роки був президентом об'єднання білорусів світу «Бацькаўшчына».

З приходом до влади у Білорусі Олександра Лукашенка Василь Биков неодноразово виступав з критикою існуючого ладу в країні. Письменник засудив проведення референдуму про визнання російської мови державною, заборону національного прапора і символіки, відновлення радянської атрибутики. Він відкрито заявляв, що Білорусь у своєму розвитку повинна більше орієнтуватися на Захід, ніж на Росію. За це був підданий переслідуванням влади, твори перестали видавати, шельмували в засобах масової інформації. Протягом декількох років письменник жив за кордоном, спочатку у Фінляндії, потім – у Німеччині, зазначаючи при цьому: «Мої політичні розбіжності з президентом Білорусі О. Лукашенком не означають, що я повинен стати політемігрантом».

У 2002 р. письменник разом із своєю дружиною переїхав у Чехію. Лише за місяць перед смертю, після операції з видалення ракової пухлини, Биков повернувся на батьківщину.

У 1997 році науковцями музею І.К. Карпенка-Карого був надісланий лист Василю Володимировичу з проханням подарувати музею матеріали, які стосуються його перебування на Кіровоградщині у часи Другої світової війни та інші, які висвітлюють його життєвий і творчий шлях. Письменник люб'язно відгукнувся на прохання і надіслав дві світлини та книгу «Колокола Хатини», в одному із розділів якої описує бої під Кіровоградом.

Василь Биков, який за твердженням критиків, так і не повернувся з війни, помер у пам'ятну дату 22 червня 2003 року.

НАТАЛІЯ МЕЛЬНИЧЕНКО,
науковий співробітник
КЗ «Літературно-меморіальний музей
І.К. Карпенка-Карого міста Кропивницького»